

Média-csata-tér

Fejezetek a magyar média és a hatalom
utóbbi 25 évének történetéből

Gyuricza Péter (2012) Média – csata – tér:

Fejezetek a magyar média és a hatalom utóbbi 25 évének történetéből.

Budapest: Pont Jó Nekem Kft.

Gyuricza Péter (1959-) újságíró, a Kodolányi János Főiskola oktatója nem kevesebbre vállalkozik, mint hogy könyvében bemutassa a magyar média és a hatalom történetének utolsó 25 évét. Ez a törekvés már csak azért is figyelemre méltó, mert a politika és a média fejlődésének, átalakulásának területén is eseménydús időszakról van szó, ugyanakkor számos olyan bennfentes információt nyerhetünk általa, melyekről mindeközéig nem volt tudomásunk. A szerző saját rádiós (Magyar Rádió) és szerkesztői (TV2) tapasztalatai segítenek megismernünk a két összekapcsolódó, szövevényes világot. A kötet központi kérdése az, hogy vajon a médiában is bekövetkezett-e valamiféle rendszerváltás, és amennyiben igen, milyen pozitív és negatív hozadéka van ennek az átalakulásnak.

A szerző könyvének kezdetén feleleveníti azt a médiatörténeti jelentőségű botrányt, melynek során Orson Welles a Mercury Rádiószínház közreműködésével mutatta be a *Világok harcának* adaptációját² élő rádiójáték formájában az amerikai CBS rádiócsatornán (1938. október 30, 20.00). A műsor hatalmas pánikot váltott ki az amerikai rádióhallgatók körében. Véleménye szerint ez az esemény mutatta meg először, hogy az elektronikus média erőteljes befolyásoló hatalommal rendelkezik, képes megtéveszteni minket, ugyanakkor ezt a képességét sokan szemérmetlenül ki is használják saját céljaik, vélt és valós érdekeik elérésére. A szerző több más példát is említ, ahol Welles példáját követték a műsorkészítők, például 1944-ben Chilében, vagy 1949-ben Ecuadorban, ahol a kialakuló pánik következményei emberéletet is követeltek. A befolyásolás képességére hozza fel példaként Rooseveltnél rádiós beszélgetéseit, ahol az amerikai népet tájékoztatta döntéseiről, vagy az elnökjelöltek vitáit, melyek képesek voltak jelentős mértékben módosítani a szavazók véleményét. Gyuricza Péter ezért figyelmezteti az olvasót, alapvetőnek tekintve azt a Niklas Luhmann által megfogalmazott gondolatot („a kétely nem hogy lehetséges, hanem egyenesen kívánatos” idézi Gyuricza – 16), mely szerint a kételkedés kell, hogy legyen az a követendő taktika, melynek segítségével megóvhatjuk magunkat a túlzott befolyásolástól, hiszen a média körülvesz bennünket, és a különféle

¹ Doktorandusz, PTE-BTK Irodalomtudományi Doktori Iskola – Modernitás PhD

² A rádiójáték marslakók támadásáról szól, melyet olyan dramaturgiai megoldásokkal készítettek el, hogy élő tudósítás benyomását keltette (melynek helyszíne New Jersey állam). Gyuricza Péter említi az akkori felmérések eredményeit is, melyek szerint az adás 12 millió hallgatója közül 1 millió valóban elhitte, hogy a rádióban hallott hír igaz: ennek eredményeként menekülésszerűen igyekezett elhagyni a tudósításban említett területeket (9). Bár adás közben többször is bementek, hogy a hallgatók rádiójátékot hallanak, a beszámoló elemi erejét mégsem tudták felülrni.

médiumok mind a saját szemüvegükön keresztül láttatják az eseményeket. A kételkedés a könyv egészének ismeretében megszívlelendő tanács, hiszen a média és a hatalom olyannyira összefonódik, hogy még ezzel a hozzáállással is kétséges, hogy képesek lehetünk objektíven és pártatlanul szemlélni a világ és Magyarország eseményeit. Ugyanakkor a kételkedés veszélyt is rejt magában: elérkezik az a pont, ahol már olyan sok kételyt kellene megfogalmaznunk, hogy az veszélybe sodorná a kommunikáció sikerességét is.

A kötet a politikai és a médiában bekövetkező változásokat egészen az 1980-as évek kezdetétől mutatja be. A kommunista korszak médiájának legfontosabb alakító tényezőjeként a tabut nevezi meg, hiszen pontosan meg volt határozva, milyen eseményekről számolhat be a média, és mi az, amiről nem szabad szót ejteni. Ha valaki vétett a szabály ellen, akkor ellehetetlenítették, elhallgatatták, a lapokat pedig bezúzták. Azonban ez a rendszer kezdett működésképtelenné válni, változásokra volt szükség. A szerző úgy véli, a médiának nagyon fontos szerepe volt a rendszerváltás éveiben, mivel segített a közönségnek, a szavazóknak abban, hogy megismerkedjenek a politikai szféra új szereplőivel és a korábban tabunak számító témákkal. Alapvető jelentőséggel bírt a társadalmi, politikai folyamatok alakításában hiszen „[a] felmérések azt mutatták, hogy a sajtót, a médiát a legmagasabb presztízsű intézményként tartották számon” (77).

A rendszerváltást követően aztán beköszöntött a médiaháború időszaka, mely minden bizonnyal a kötet címének ihletője is. A médiaháború fogalmának tisztázása nem egyszerű feladat, mivel számos definícióval rendelkezik; ezek áttekintése nyomán a szerző úgy véli, hogy a jelenséget leginkább szimbolikus kifejezésként alkalmazhatjuk, mely „politikai egymásnak feszülést” (78) jelent, más értelmezésben pedig metaforaként értendő. A szerző csatlakozik ahhoz a nézethez, mely szerint ebben az időszakban a politikai szerveződések a sajtó irányításáért, birtoklásáért folytattak kíméletlen küzdelmet, mely konzervatív és liberális eszméket szembeállító kultúrharc is volt egyben. A szerző szerint a médiaháború valójában 1990 és 1995 között dúlt teljes mivoltában (mivel ekkor még nem volt médiatörvény), de a harc két szakaszra osztható, ahol az első periódust inkább az ideológiai-politikai-szakmai szempontoknak való megfelelés, míg a másodikat a pénz és tőke dominanciája jellemezte. Míg a rendszerváltás előtt egy párt tartotta irányítása alatt a média egészét, addig a '90-es évek közepére a politikai paletta minden képviselője a média saját célokra való felhasználására törekedett. Állandósult az a gyakorlat, hogy a médiában dolgozó vezetőket – és gyakran az alkalmazottakat is – az aktuális politikai vezetés igényeinek megfelelően cserélték, aminek következményét Gyuricza Péter abban látja, hogy a közszolgálati média korábbi magas presztízsű intézménye jelentősen leértékelődött a közönség szemében. Véleménye szerint a médiaháborúnak nincsen és nem is lehet vége mindaddig, míg a politika beleavatkozik a műsorgyártás folyamataiba, és a médiát érintő szakmai kérdésekbe. Úgy gondolja, hogy ennek a harcnak nincsenek győztesei, csakis vesztesei, akik nem mások, mint a közönség tagjai és „végső soron a magyar demokrácia” (91). A szerző sajnálatosnak tartja azt a folyamatot is, melynek során az újságírók nagy része is szakított a pártatlansággal és a szakma követelményeinek való megfeleléssel, és politikai meggyőződése szerint állt be egy-egy párt „szolgálatába”.

A könyv részletesen beszámol a Magyar Televízió életében zajló változásokról, ugyanakkor a rádióadók történetét is nyomon követi. Mindezek mellett beszámol az egyéb médiumok, a telefon és az internet fejlődéséről, elterjedéséről is Magyarországon, különös tekintettel azok politikai kampányban való felhasználására. Áttekinti a politikai karriert folytatók személyi változásainak jellegzetességeit is, hiszen a rendszerváltást követően prominens személyiségek, írók, színészek lettek képviselők, akik aztán fokozatosan átadták helyüket a hivatásos politikusoknak. Ezek az emberek idővel megtanulták használni a médiát, különös tekintettel a bulvárra. A szerző példaként említi Medgyessy Pétert, mint az első miniszterelnököt, akit

fürdőnadrágban láhattunk (296), illetve többek között felvillantja Orbán Viktor képét is, amint egy benzinkúton borotválkozik (297). Napjaink politikusi versengenek azért, hogy ellenfeleik által addig még nem alkalmazott kommunikációs csatornákat, eszközöket aknázzanak ki (például Gyurcsány Ferenc volt az első, aki a blogot saját imázsa és pártja népszerűségének növelésére használta, de Orbán Viktor előzött meg mindenki mást a Facebook alkalmazásával). Ugyanakkor a szerző azt is kifejti, hogy miközben a politikusok egyre professzionálisabb módon használták a médiát, az újságírók új nemzedéke is felnövekedett, akik a leleplező újságírást, a politikai botrányok kirobbantását is mesterfokon űzték. Ezzel együtt azonban az egyes pártokhoz hűséges újságírók is új módszerekkel bővítették eszköztárukat, akik saját pártjukkal szemben elnézően fogalmaztak, a többiekkel kapcsolatban viszont nem riadtak vissza az erőszakos kirohanásoktól sem.

A *Média – csata – tér* aprólékos gondossággal festi elénk azokat a társadalmi, politikai változásokat Magyarországon, melyek sorában jelentős szerepet kapott a média átalakulása és a különböző időszakokban betöltött szerepe. Olvasása közben nyilvánvalóvá válik, hogy a szerző hosszas kutatómunka eredményeként készítette el könyvét. A mű egyik nagy érdeme, hogy a bibliográfia mellett filmes hivatkozás gyűjteményt tartalmaz, ahol megtekinthetők azok a filmanyagok, amikre a szerző szövegében hivatkozik. Ezek a linkek érdekes színtartalmat adnak olvasás közben, így ez az eredeti ötlet képes jelentősen feldobni az esetenként száraz tények felsorolását. A kötet egyik gyengéjét abban látom, hogy az egyes médiumok történetének felidézése közben sokszor hosszasan olvashatjuk azoknak a névsorát, akik a szerkesztői vagy egyéb pozíciókban egymást váltották. Természetesen érthető, hogy a pontos ismertetéshez ezek közzélése elengedhetetlen, ugyanakkor jelentősen csökkenti a könyv élvezeti értékét. A mű történeti áttekintése sem kronologikus, néhol megszakad, visszaugrik az időben, majd újra folytatódik, ami esetenként zavaró lehet.

A kötet végső soron igenlő választ ad arra a kérdésre, hogy volt-e a médiában rendszerváltás. Abban a tekintetben mindenképpen volt, hogy míg a médiát kezdetben egy párt tartotta irányítása alatt, ma már mindegyik erre törekszik. A média eszköztára, technikai háttere, finanszírozása is gyökeresen átalakult a rendszerváltást követő évtizedekben, és a tájékoztatás is egyre sokszínűbbé vált. Ugyanakkor a könyv érvelése alapján kijelenthető, hogy a szerző mindezek ellenére inkább a folyamat veszteségeire fókuszál, hiszen véleménye szerint a tényszerű tájékoztatás helyett a közönség befolyásolása, a hatalom érdekeinek való megfelelés az irányadó – így a közönség tagjain túl a magyar demokrácia sínyli meg leginkább ezt a folyamatot. A könyv végkicsengése tehát egyáltalán nem derűlátó, hiszen a leírtakból kitűnik, hogy ugyanazokat a köröket járja be a média és a politika kettőse már hosszú évek óta. Nehéz feladat kitörni ebből az ördögi körből, ha egyáltalán lehetséges...

A könyv ajánlható mindazoknak, akik szeretnék többet megtudni a magyarországi média történetének utolsó 25 évéről. Nem kizárt, hogy még azok is találhatnak benne számukra ismeretlen részleteket, akik maguk is résztvevői voltak az említett korszaknak. A kötet rengeteg információt és tényanyagot szolgáltat az olvasónak, de mindez nem meglepő, hiszen a régi mondás szellemében („ismerd meg ellenséged”) éppen erre van szükség. Az egymással szemben álló politika és média pedig igazán sokoldalú ellenfelek, így a tájékozódás bizonyosan nem árthat.